

РОЛЬ КОМУНІКАТИВНИХ ЗАВДАНЬ У РОЗВИТКУ ВМІНЬ ЧИТАННЯ

У статті розглядається комунікативний підхід до читання, на основі якого відбувається розвиток умінь працювати з текстом. Використання комунікативних та комунікативно-орієнтованих вправ сприяють формуванню компетенції у читанні.

Ключові слова: функції спілкування, проблемна ситуація, індивідуалізація, комунікативний підхід до читання.

В статье рассматривается коммуникативный подход к чтению на основании которого происходит развитие умений работать с текстом. Использование коммуникативных и коммуникативно-ориентировочных заданий способствует формированию компетенции в чтении.

Ключевые слова: функции общения, проблемная ситуация, индивидуализация, коммуникативный подход к чтению.

The article deals with the communicative approach to reading, which enables to work with various texts. The use of communicative and communication-oriented tasks helps to form the reading competence.

Keywords: communicative functions, problem situation, individualization, communicative approach to reading.

У вихованні культури людини, її житті та його пізнанні й комунікації, сучасна педагогіка надає великої переваги розвитку мовленнєвої діяльності людини. Саме мовленнєва діяльність є загальнодидактичною проблемою, за межами якої не можливо розв'язати питання виховання та навчання [Шукина Г.И. 1988, 10].

Одним із резервів її розвитку слугує забезпечення формування навичок вільного, усвідомленого читання іноземною мовою.

Загальноприйнятним у методиці навчання іноземних мов нині є комунікативний підхід, в основі якого лежить положення про те, що формування мовленнєвих навичок і вмінь повинно відбуватися в умовах, максимально наближених до тих, які можуть бути в умовах природної комунікації. На нашу думку, в навчанні іноземного читання даний підхід буде виявлятися в навчанні студентів всім тим способам читання й урахуванням всіх тих параметрів, які характерні для зрілого читання як способу комунікації, опосередкованої текстом. До них відносяться, зокрема, такі маловивчені явища, які відносяться до навчання читання, як комунікативне завдання та ситуація спілкування.

У розробленій комунікативній теорії мовлення, комунікативному завданню відведено визначальну роль у формуванні вмінь і навичок іноземної мови [Артемов В.А. 1987, 1], мовлення розглядають як процес формування і вирішення комунікативного завдання [Леонтьев А.А. 1980, 7]. Нині є чимало досліджень, пов'язаних з проблемою комуніка-

тивних завдань у навчанні продуктивних видів мовленнєвої діяльності, але відносно читання вона ще не має достатнього обґрунтування в методичній літературі та психології.

Комунікативні завдання читання ставляться з урахуванням особливостей даного способу комунікації (читання вголос – прийом і одночасно передача інформації, читання мовчки – прийом) і мають на увазі перш за все розуміння того, що читається. Але, як відомо з психології мовлення (В.А.Артемов, І.А.Зимняя), читання не обмежується лише розумінням інформації. У природних умовах воно виконує конкретні функції та зв'язано з досягненням яких-небудь зовнішніх, відносно читання, цілей, коли отримана інформація використовується або в інтелектуальній (пізнавальній) сфері, або для організації своєї поведінки, виконання конкретних практичних дій тощо. Тому, процес читання можна уявити як *дії з текстом, спрямовані на вирішення комунікативних завдань*, які реалізують основні функції опосередкованого спілкування:

пізнавальну;

регулятивну;

ціннісно-орієнтаційну [Бим І.Л. 1985, 2].

При цьому, читач може відчувати потребу або необхідність (внутрішню чи задану зовні):

прочитати текст, щоб знайти інформацію, яка його цікавить, або взагалі збагатити свої знання (пізнавальна функція);

прочитати опис чужого досвіду, який корисно запозичити, інструкцію, рецепт, необхідні для виконання яких-небудь практичних дій (регулятивна функція);

прочитати, наприклад, про видатних людей, яких хочеться наслідувати (ціннісно-орієнтаційна функція читання);

прочитати книгу, щоби знайти відповіді на запитання, пов'язані з визначенням життєвого шляху; в пошуках духовних ідеалів.

Є всі підстави вважати, що дану функцію може виконувати читання, коли ми звертаємося до книги з метою організації вільного часу, бажання відпочити, отримати емоційну розрядку.

Як зазначає О.М.Леонтьєв, сама по собі потреба не може визначити конкретний вектор діяльності. Потреба набуває своєї означеності лише в площині діяльності. Нею стає *думка*, закладена в текст, де віддзеркалюються предмети й явища дійсності [Зимняя І.А. 1988, 3], а також сам *текст*, який підлягає змістовій переоцінці й викликає думку-відповідь [Бим І.Л. 1985, 2]. Саме в розпізнаванні й відтворенні чужої, заданої в тексті думки і в реакції на неї (вираженої та не вираженої) реалізується мета читання. Вона зумовлює відповідну програму дій з текстом, впливаючи на те, які дії проводити: читання для себе чи для інших, здогадка про значення невідомого слова чи пошук його пояснення в словнику, вгадування наперед змісту по заголовку, виділення змістових частин, заглиблення в підтекст, використання інформації у своїй мовленнєвій або не мовленнєвій діяльності.

У природній комунікативній діяльності важко врахувати усю різномірність комунікативних завдань. Тим не менше, їх можна упорядкувати за окремими рисами і зробити доступними для огляду. Відштовхуючись від аналізу функцій опосередкованого спілкування і запланованого результату читання, було виділено типи комунікативних завдань, які у відповідності з домінуючими функціями читання можна представити як:

- інформаційно-пошуковий (тобто, пошук фактологічної інформації, акумуляції знань), у процесі яких реалізується головним чином пізнавальна функція читання;
- інформаційно-поведінковий, який передбачає доручення до соціального досвіду, стимулювання до дій, аналогічних або протилежних тем, які описані в тексті, що відображає регулятивну функцію читання;
- емоційно-оцінний, який виражає перш за все прагнення до впливу на емоційну сферу формування поглядів і переконань та який реалізується в ціннісно-орієнтаційній і конвенціональній функціях читання.

Виступаючи «запускним механізмом» при організації мовленнєвої діяльності студентів, комунікативне завдання входить до системи відношень і умовностей, які виражають *ситуативну обумовленість* процесу читання [И.Л.Бим].

На проблема ситуативності в навчанні рецептивних видів мовленнєвої діяльності дослідники все більше звертають увагу.

У межах даної статті з'являється необхідність визначити поняття ситуації опосередкованого спілкування при читанні, виявити компоненти її структури з метою управління мовленнєвими діями студентів з текстом, а у результаті – з метою підвищення рівня володіння даним способом комунікації. При цьому ми спираємось на положенні про те, що в дійсності не існує жодної різновидності мовлення, яка була б поза ситуативною [Ильин М.С. 1985, 5], і що без ситуативності практичне оволодіння мовленнєвою діяльністю являється неефективним, навіть неможливим [Ляховицкий М.В., Вишнеvский Е.И. 1988, 9].

Як відомо, ситуація вербального спілкування визначає мотиваційно-рушійну сторону мовленнєвої діяльності, її предмет, продукт і результат, вона ж стимулює якість і швидкість виконання мовленнєвих дій [Зимняя И.А. 1983, 4]. Ми дотримуємося тлумачення ситуації спілкування, прийнятного в сучасній психології та методичці, як комплексу внутрішніх і зовнішніх (психологічних та соціальних), мовленнєвих та не мовленнєвих умов (факторів) перед мовленнєвою орієнтації, котра конкретизує в людині ту чи іншу потребу на шляху до її задоволення стимулює в ньому здійснення мовленнєвого акту [М.С.Ильин, И.М.Берман тощо].

Умови або фактори, що визначають акт спілкування в процесі навчання читання, являються:

- тип комунікативного завдання, тобто ступінь проблемності її постановки й її відповідність до потреб студентів, характер актуалізованої установки на глибину розуміння й обсяг інформації, відношення читача до цього завдання, урахування його соціально-психологічних та особистісних характеристик;
- характер тексту з точки зору його змісту, об'єктивних та суб'єктивних складностей для студентів, орієнтація на мовленнєвий продукт, який шукають, та планований результат;
- передбачувана сфера використання добутої інформації [Бим И.Л. 1985, 2].

Всі ці фактори й визначають ситуативність при навчанні читання. Вони повинні враховуватися під час складання вправ для читання, оскільки саме вправи являють собою основну методичну одиницю навчання, матеріалізований процес вирішення комунікативного завдання [Бим И.Л. 1985, 2]. Від урахування цих факторів у вправах залежатиме успішність вирішення читачами комунікативного завдання. Тому, вправи мають бути змодельовані так, щоб у них було закладено комунікативне завдання, щоб вони могли

викликати відповідну потребу запиту в студентів під час читання, забезпечити мотивацію, стимулювати мовленнєві дії, впливати на їх структуру, передбачаючи, наприклад, можливі складності.

На нашу думку, основна відмінність ситуації опосередкованого спілкування, що виникає при навчанні читанню, від ситуації, що лежить в основі навчання продуктивних видів мовленнєвої діяльності, полягає в тому, що вона має нібито три легко фіксовані сторони, що динамічно розвиваються. З одного боку, це **проблемна ситуація, яка передує читанню**.

З іншого боку, це ситуація, яка виникає **в процесі здійснення** самої діяльності читання, тобто ситуація взаємодії з текстом і через нього – з автором, персонажами, епохою.

В залежності від того, наскільки глибоко читач здійснює інформаційне осмислення тексту, І.Я.Лернер виділяє чотири рівні зв'язків у тексті й, відповідно, чотири рівні необхідної діяльності для їх усвідомлення й застосування [Лернер І.Я. 1982, 8], а саме:

1) усвідомлення зв'язків між словами в середині кожного висловлення визначеного відрізка тексту, тобто, його очевидного змісту;

2) усвідомлення яскраво виражених зв'язків між висловлюваннями, з яких складається текст;

3) виявлення зв'язків, які є як і в самому тексті, так і з об'єктами, невідображеними в тексті, але досить очевидними для підготовленого читача;

4) виявлення зв'язків, що вимагають від читача творчої діяльності.

Спираючись на виділені рівні інформаційного опрацювання того, що читається, можна зробити висновок, що і ситуація спілкування з текстом у кожному конкретному випадку буде відрізнятися ступенем глибини осмислення. Якщо в перших двох випадках вона буде жорстко детермінуватися предметним змістом того, що читається і буде відображати ступінь точності його розуміння, то третій і четвертий рівні діяльності направлені уже на самостійне становлення зв'язків між явищами й знаннями, що їх відображають. Рівні розуміння й характер впливу на читача визначають, таким чином, результат, тобто, ще одну сторону ситуації опосередкованого спілкування при читанні, що виникає вже за її межами, **в процесі реакції на прийнятий умовивід**. У даному випадку це буде ситуація, яка стимулює або до безпосереднього застосування текстової інформації (наприклад, у мовленнєвій, практичній діяльності), або до формування установки на її зберігання, на виявлення можливостей, в яких знання цієї інформації може бути застосовано.

Як уже зазначалося, ситуація спілкування з текстом строго детермінована рівнем інформативності та освіченості читача. В умовах навчання читання іноземною мовою, зокрема при складанні вправ, дане положення повинно проявлятися з урахуванням рівня навченості читання рідною мовою, сформованості іноземних знань, навиків, умінь. Їх урахування повинно виражатися:

1) у пошуку та використанні додаткових стимулів одним, найбільш підготовленим студентам, підштовхуванні їх до творчої діяльності;

2) у створенні різноманітних баз іншим, менш підготовленим студентам.

Такий підхід дає значну можливість для **індивідуалізації** навчання читання, що являється важливою умовою комунікативно-орієнтаційного навчання іноземних мов. Разом з тим, індивідуалізація не виключає, а, навпаки, передбачає застосування різноманітних

форм колективної роботи при створенні ситуацій опосередкованого спілкування в процесі навчання читання, коли студенти здійснюють обмін результатами діяльності. Оскільки рівень опрацювання інформації у різних студентів відрізняється, усвідомлені кожним з них зв'язки в тексті відбивають визначені функції читання та створюють систему різних образів, «спільний фонд пам'яті» (Б.Ф.Ломов), які в процесі колективної роботи підлягають корекції та використовуються *всіма учасниками спілкування*.

Організоване таким чином навчання читання, починаючи вже з *початкового ступеня*, буде сприяти створенню у студентів правильного уявлення про цей спосіб комунікації та підвищенню рівня навчання в ньому.

1. *Артемов В.А.* Психология обучения иностранным языкам. – М., 1987. – с. 142. 2. *Бим И.Л.* Подход к проблеме упражнений с позиций целей и задач. – М., 1985. – с. 60. 3. *Зимняя И.А.* Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. – М., 1988, – с. 48. 4. *Зимняя И.А.* Речь и речевая деятельность в ситуации вербального общения. Тезисы доклада 9-й научно-методической конференции «Речевая ситуативность в преподавании иностранных языков в специальном языковом вузе». – М., 1983. – с.38. 5. *Ильин М.С.* Основы теории упражнений на иностранном языке. – М., 1985. – с. 55. 6. *Леонтьев А.А.* К определению речевой ситуации. Тезисы доклада 9-й научно-методической конференции «Речевая ситуативность в преподавании иностранных языков в специальном языковом вузе». – М., 1983. – с. 60. 7. *Леонтьев А.А.* Основы теории речевой деятельности. – М., 1980. – с. 380. 8. *Лернер И.Я.* Текст как средство умственного развития и его диагностика в студентов. – В сб.: Новые исследования в педагогических науках. – М., 1982, №2. – с. 42. 9. *Ляховицкий М.В., Вишневский Е.И.* Структура речевой ситуации и ее реализация в учебно-воспитательном процессе. – М., 1988. – с. 19. 10. *Щукина Г.И.* Исследование проблемы активизации учебно-познавательной деятельности. // Советская педагогика. – 1988, №11. – с. 48.

Сівков І.В., к. філол. н., асист., *Костюк А.В.*, магістрант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КАЛЬКУВАННЯ ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ І ЮРИДИЧНОЇ ЛЕКСИКИ СУЧАСНОЇ АРАБСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Стаття присвячена дослідженню процесів калькування як одного з продуктивних способів формування суспільно-політичної та юридичної лексики сучасної арабської літературної мови.

Ключові слова: *слово-калька, фразеологізм, термін, словосполучення.*

Стаття посвящена исследованию процессов калькирования как одного из продуктивных способов формирования общественно-политической та юридической лексики современного арабского литературного языка.